

Az új naptár

Pesty Frigyes országgyűlési képviselő a következő körlevelet küldte el a szabadságharc bukása és a kiegyezés közötti időszakban az akkori Magyarország valamennyi jegyzőjének:

„A cél: hazánk összes helyneveinek magyarázása, értelmének kinyomása. Azon élvezeten kívül, hogy lakóhelyünkön annyiszor hallott, magán és polgári életünkkel összenőtt helyneveink értelmét fölfoghatjuk, igen nagy nyereséggel kínálkozik a nevekben fekvő rejtély megnyitása történeti és nyelvészeti tekintetben és e szerint főfontosságú tudományos érdekek előmozdíthatók ez úton. Hogy ezen cél elérhetővé, szükséges mindenekelőtt, hogy mindazon tárgy, a melynek topographiai neve van, figyelembe vétetvén, az egész névkincs összeírassék. E szerint fákön és épületeken kívül majdnem minden ingatlan tárgy tartoznék ide, mert minden talp-alatnyi földnek, hegynek, völgynek külön, sokszor többféle neve van. A névgyűjtemény teljessége egyik főfontosságú érdek a tervezett munkánál. A teljesség elérése érdekében tehát nem elég a község nevét feljegyezni, hanem a község határában minden topographiai nevet, melynek száma csak egy községben is sokszor igen nagy lehet. Nem is kell a felvételnél valami nevet kicsinyíteni azon véleményben, hogy hasznát nem lehet venni, sőt ellenben a följegyzést addig kell folytatni, míg az utolsó név nincs kimerítve.

Mint hogy minden községben van egy-két ember, sőt vannak többen is, kik lakóföldjüket legnagyobb részletekig ismerik, igen sok függ azon egyének megválasztásától, kik a helynevek gyűjtésével megbizandók. Kikérdezendők volnának a falu vénei, jegyzői, papjai, erdőszei, vadászai, bányászai stb. – egyik a másiknak adatait fogná kiegészíteni. A hol a szóbeli adatok kifognának, ott a hivatalos és hiteles irományok is még bő forrásul szolgálnának, úgymint a földbirtok tulajdonát kimutató és adósorozó könyvek (mire nézve a telekkönyvi és katastrális hivatalok segédkézzel járulnának, kiknél nagy pontossággal fel vannak jegyezve – ha nem is kimerítőleg tán – a birtokra vonatkozó elnevezések), az egyházi matrikulák, jegyzőkönyvek, monographiák stb. – Ezen források szorgalmas átkutatása tehát különösen ajánlatik. A nyerendő adatok, kivált ha eltérők, egymás iránti hitelességének megbíráhatása érdekében, óhajtható azon forrás megnevezése, a honnan az adatok származnak. A mit a gyűjtés sikeres eszközésére még tudni szükséges, kivehető az utasításhoz kapcsolt schemából, mely szerint a kitöltés foganatosítandó.

E schemából a következőket közöljük:

Az adatgyűjtés a következő kérdőpontokra terjed ki:

1. A megyének, kerületnek, járásnak, széknek neve, hová a helység tartozik.

2. A községnek, városnak hányféle neve él most; melyik neve bír csak helybeli elterjedéssel, melyik ismeretes országszerte.

3. Volt-e hajdan a községnek más elnevezése? Vagy tán csak különféleképp íratott a mostani helynév?

4. A község mikor említették legkorábban?

5. Honnan népesítetett?

6. Mit lehet tudni köztudomásból, hagyományból, írott vagy nyomtatott emlékekből a név eredetéről, értelméről?

7. A község határában előforduló többi topographiai nevek, például: mező, dűlő, szántó, forduló, legelő, kaszáló, puszta, sivatag, liget, berek, erdő, rengeteg, zug, határ, tanya, csárda, major, szállás, kert, szőlős, árok, rom, irtvány, tisztás, bát, balom, domb, csúcs, orom, magaslat, fennsík, hegy, hegygerincz, hegyláncz, szikla, bércz, bányá, barlang, örvény, szoros, zubatag, forrás, kút, ér, tó, folyó, patak, mocsár, posvány, láp, ingovány, nádas, rét, kompállás, rév, gázló, sziget, fok stb. Lényeges feladata az összeírásnak, hogy az itt említett tárgyak tulajdonnevei minél kimerítőbben és pontosabban feljegyeztessenek. A hol lehet, itt is figyelembe veendő a 6. pont alatti kérdés.

Mint oly sokan, a balatonhenyei jegyző sem válaszolt a fölhívásra.

Egy hét Szeged után újra itthon. Április első hetében a lassúvérű diófákon is kisarjadtak a vöreses-zöldes levélkék, a fű arasznyira nőtt, a szőlőhegy, az erdő zöldell.

Április második hetében az idei első fürdő a Balatonban, Pálkövén. A strand tele horgászokkal, így inkább átmászom Bajcsy-Zsilinszky Endre egykori nyaralójának újdonat vaskapuján, és a szépen karbantartott, fehérre meszelt épület előtt gyaloglok bele a metszően hűvös tóba. Végig a parton száraz nádtörök, a kristálytisztá vízben laposra csiszolódott, nagy kavicsok.

Az év első gombaétele: reggelire hagymás-szentgyörgygombás rántotta, megszórvva csípős szegedi paprikával, mellé pirított fehér kenyér és jó sok frissen szedett medvehagyma. Meg egy erős, üres zöld tea.

Három nap Budapesten. Miután hazaérkezünk, és kimegyek tüzelőért a fűszekámba (április közepén meglepően hidegek a reggelek és az esték), fekete szőrmekucpacot veszek észre a ponyvával letakart biciklik között a földön. Egy macska az. Megismerem; a szomszéd Kalandor nevű kandúrja. Az oldalán fekszik, mellső lábai a küllők közé dugva. A szeme fönnekadt, szőre nyálkás csomókban. Mintha még egyszer alaposan végignyalta volna magát, mielőtt kiszenvedett.

Paul Klee naplóbejegyzése 1915-ből: „Régóta dúl bennem ez a háború. Ez az oka annak, hogy belülről hidegen hagy.”

A falunak az erdővel érintkező, megbolygatott, csalános peremrészein a többnapos tavaszi eső után olyan zsigerien bódító a lombok és a föld kipárolgása, akár a fölizgatott genitáliáké.

Hosszabb-rövidebb nyugalmi időszakok után vannak esték, amikor az idegeim azt harsogják, hiába is zárom belülről kulcsra a házat, az univerzumban valami sokkalta nagyobbat és vészesebben fordul. Másnap hajnalban gyakran szembesülök ilyenkor azzal, hogy az ajtót nyitva felejtettem.

Mielőtt ideköltöttünk, sokszor álmodtam a Balatonnal. Két visszatérő helyszíne volt ezeknek az álmoknak; bár a második inkább nevezhető valamiféle rögzítetlen perspektívának, mint egyetlen helyszínnek. Az előbbi a keleti partsávhoz kötődött, ahol nyoma sem volt Kenese vagy Aliga nyaralóházainak. Széles, kopár homokfövenyre emlékszem, és a sekély vízben, a part közvetlen közelében egy embermagasságnál valamivel nagyobb homokkő tömbre. A másik a Balaton-felvidék távlat volt. Sokszor láttam a hosszan elnyúló magaslatokról, amelyek csak hasonlatai voltak a Révfülöp fölötti domboknak. Máskor egészen közelről, átalakulóban, vagy épp csak az átalakulás nyugvópontja után, kopáran, vagy fölborzolt hátú erdőségekkel, néha szelíden, olykor fenyegetően. Mintha a jelenlegi csak a pillanatnyi fölbontása volna a tájnak, mintha rejtélyes rendszerű, tektonikus erővonalak mentén folyamatos hideg mozgásban volna a vidék – egy részlete leválik, összezugorodik, apróbb halmokra töredezik, zöldbe borul. Mióta Henyén lakunk, északról, a Ság környékéről látom néha a Tapolca körüli vulkánkúpokat, borús ég alatt, idegen várakkal koronázva.

A szomszédasszonyunk egy pávaszemes éjjeli pillangót hoz át a tenyerében, hogy a kislányomnak megmutassa. Azt mondja, gyerekkorában rengeteg volt belőlük, nagyobbak is, jóval nagyobbak, mint ez az arasznyi szárnyfeszítávú példány. Hosszú évek után ez az első, amit látott. Mutatja, tele van a potroha petével. Megsimogatjuk a szőrös lepkehátat, mire gépiesen meglebbenti szárnyát, akár egy papírpillangó. Éjszakánként kel életre. Rendkívüli személyiség a szomszédasszonyunk. A harangozó régi házában lakik. Gyöngéden visszahelyezi a pillangót a kerítéslécre, ahol találta.

Másnap reggelre a harangozó házának udvari lámpájuk köré nagy csapat pávaszemes gyűlik; pont huszonkettő.

Nálunk egy sincs. A lányom a közben az egyik tócsába fulladva talál egyet.

Boszorkánylepke, így is hívják.

Sokszor éreztem már itt tavasszal, ősszel és nyáron, amikor a fény fehérebb volt a szokásosnál, vagy amikor egy könnyű zápor után azonnal fölragyogott a nap, hogy a Földközi-tenger egészen közel van ide, még közelebb, mint a Balaton.

A henyei csapvíznek ugyanúgy megvan az az enyhe, mégis tisztán érezhető ásványi íze, mint a környékbeli boroknak.

A vörösbort itt piros bornak mondják, és az is: könnyű és gyümölcsös. Fehérboros vidék.

Mennyi víz lehet a Tetőn a tavakban így az esőzések után, ezen töprengék kora reggel Szegeden. Két hétre értünk, a feleségemnek május közepén lesz a doktori koncertje a szegedi szimfonikusokkal. A térképen is szereplő, kitáblázott nagyobb tavak mellett sok az apró, nevezetlen tó. A kedvencem a tavalyi nagy hó előtt teljesen ki volt száradva; a nagyobbaknak mindig van a közepén legalább egy vaddisznódagonya. Úgy lapult meg a sekély, apró meder a tölgyek gyűrűjében, akár egy rejtőszínekbe öltözött állat. Aztán föltelt tiszta hólével az olvadás-kor, olyannyira, hogy a laposabb északi partoldala ingovánnyá változott; kerülnöm kellett a fiatal kőrisek között, amikor körbesétáltam. Pár hónapja jártunk arra legutóbb. Volt benne víz, de nem sok; az is opálos, hinaras.

Jó volna tudni, milyen más elnevezései voltak a Balatonnak a latin Pelso és a szláv Blatno jezero mellett. Hogy az elsőként ideérkezett magyarok, Kál horkáék miként emlegethették egymás között, miután megtelepedtek a hosszú víz szárazabbik oldalán.

Napokig csorgott a Fekete-hegy északi nyúlványairól a völgybe tavaly a hólé. Nem akartam hinni a szememnek. Gumicsizmában lépkedtem a lankás réten, és ameddig elláttam, a legelő teljes felülete folyt. Meggyűlt egy-egy nagyobb ér a fűcsomók között kanyarogva, de ezek is parttalanok voltak; a domboldal egésze folyt, egyetlen kiterjedt vízfelületként, ami negyedórányi járkálás után már olyannak tűnt a számomra, akár egy roppant, mozdulatlan hártya.

A falut védelmére épült völgyzáró gátak mögött csaknem színültig állt a víz. A vékonyka henyei séd sáros hegyi patakka duzzadt. Míg nem voltak a gátak, ilyenkor menetrendszerűen öntötte el a falu mélyebben fekvő részeit, így a református negyedet is, ahol a házunk áll.

személy